

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

УДК 378.018.8:364.4-051]:159.98

DOI: 10.31499/.3.2019.190419

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Шевчук Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-1127-9807

E-mail: o.m.shevchuk@gmail.com

У статті на основі теоретичного обґрунтування наукової проблеми, вивчення сучасної практики обґрунтовано використання тренінгових технологій у процесі професійної підготовки майбутнього соціального працівника. Зазначено, що навчальний процес у закладі вищої освіти повинен будуватися так, щоб студенти оволодівали професійними навичками, закріплювали знання й уміння, перетворювали їх на інструмент практичної дії комунікації. Розглянуто тренінгові технології в професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: тренінгові технології, соціальний працівник, освіта, метод, форма, знання, уміння, навички.

TRAINING TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE SOCIAL WORKERS

Shevchuk Oksana, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-1127-9807

E-mail: o.m.shevchuk@gmail.com

In the article, based on the theoretical substantiation of the scientific problem, the study of modern practice, the use of training technologies in the process of professional training of the future social worker is substantiated. Emphasis is placed on the fact that the educational process in a higher education institution should be designed in such a way that students acquire professional skills, consolidate knowledge and skills, and turn them into a tool of practical action and communication. The following methods were used to investigate the problem: theoretical and methodological analysis of literary sources in order to reveal the content, forms and methods of training teaching technologies; content analysis of the curriculum of subjects, topics, tasks for practical and independent work of students, in order to study the effectiveness of the use of training training technologies; included and indirect surveillance; retrospective analysis of the author's own experience. It is established that there is a need to transform the university system of education into a qualitatively new one, using new approaches based on interpersonal interaction. The training

methods and forms of training used in the development of social work professionals allow us to combine theoretical knowledge with their practical application, thus increasing students' motivation and interest in learning activities. The combination of traditional and active (interactive) forms of education in the educational process allows us to better prepare graduates for professional activity, motivates for employment in a specialty. The considered training technologies in vocational training of future social workers allow to activate the work of the student group; to develop in students creative thinking, ability to look for non-standard approaches, decisions on the set tasks, problem situations; to develop the skills required for a specialist in the profession.

Keywords: training technologies, social worker, training, education, method, form, knowledge, abilities, skills.

Вища освіта займає особливе місце в освітній системі, так як вона безпосередньо готує молодь до професійної діяльності, забезпечуючи при цьому різнобічний інтелектуальний розвиток. Таким чином, перед закладами вищої освіти стоїть завдання підготовки фахівців, які володіють не тільки високим професійним і духовно-моральним потенціалом, але і здатних до самостійного творчого пошуку, зростання і саморозвитку, готових легко інтегруватися в сучасних динамічних умовах життя.

Практика показала, що позитивні перетворення в суспільстві не можуть бути досягнуті в рамках традиційної моделі навчання. Для здійснення цілей освіти, висунутих на даному етапі, необхідна зміна фундаментальних основ навчання, філософсько-методологічної парадигми. Тренінгове навчання покликане зняти основні протиріччя традиційного навчання, що складаються в недооцінці провідної ролі суб'єктів освіти; пріоритеті знань над вміннями їх продуктивного використання; недооцінці впливу особистісного ставлення до виконуваної діяльності на її результати. Відображенням цих тенденцій в педагогіці стали ідеї гуманістичного підходу в освіті, що передбачає зміну парадигми педагогічного мислення в бік «суб'єкт-суб'єктних відносин», визнання цілісності й унікальності людської особистості, формування творчого стилю мислення. Основна увага зосереджена не стільки на процесі накопичення знань, умінь і навичок, скільки на розвитку самосвідомості, здатності до творчості як необхідних для особистісного зростання якостей.

Оновлення змісту сучасної вищої освіти супроводжується розробкою ефективних навчальних технологій. Це особливо актуально, коли багато вищих закладів освіти віддають перевагу традиційним методам навчання, не враховуючи вихід на гуманістичні відносини, особистісне спілкування і взаємодію учасників цілісного педагогічного процесу.

Нині основна увага в підготовці майбутніх спеціалістів акцентується на тому, що навчальний процес у закладі вищої освіти повинен будуватися таким чином, щоб студенти оволодівали професійними навичками, закріплювали знання й уміння, перетворювали їх на інструмент практичної дії та комунікації. Адже нові знання накопичуються й опрацьовуються довкола самої діяльності, що моделюється, а та в свою чергу породжує потребу студентів у поповненні нової потрібної інформації. Найважливішим завданням будь-якого сучасного закладу вищої освіти є підготовка конкурентоспроможного, компетентного, гнучкого фахівця, який здатний досягати визначені цілі в різних надзвичайних ситуаціях та

знання якого мають оцінно-ціннісний характер, що визначають стратегію пізнавальної діяльності. Вивчення та застосування інноваційних (тренінгових) методів навчання надають можливість викладачам впроваджувати та удосконалювати нові методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та рівень знань студентів [6].

Адже впровадження тренінгових технологій значно поліпшує якість презентації навчального матеріалу та ефективність його засвоєння студентами, збагачує зміст освітнього процесу, підвищує мотивацію до вивчення дисципліни, створює умови для більш тісної співпраці між викладачами і студентами.

Питання підготовки майбутнього спеціаліста до соціальної та соціально-педагогічної діяльності, розвитку професіоналізму та компетентності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників проаналізовано в працях С. Архипової, Р. Вайноли, Ю. Галагузової, Л. Гусякової, А. Капської, О. Карпенко, Б. Келасьєва, І. Козубовської, Л. Міщик, Л. Петришин, В. Поліщук, В. Сластьоніна, В. Радула, С. Тетерського, В. Фокіна, С. Чистякової, Н. Шмельової та ін.

Проблема застосування інтерактивних технологій в освіті – одна з актуальних тем сучасних наукових досліджень, у яких здійснено: класифікацію методів навчання (А. М. Алексюк, В. М. Галузинский, М. Б. Євтух, М. Д. Ярмаченко та ін.); наукове обґрунтування та практичне застосування інтерактивних технологій у навчанні учнів в школі та у підготовці педагогів (О. Пометун, Л. Пироженко, І. Дичківська, О. Комар, Г. Коберник, П. Шевчук, П. Фенрих та ін.); дослідження тренінгу як інтерактивного методу навчання (О. Безпалько, К. Мілютіна, Т. Румянцева, Т. Цюман, О. Шевчук, В. Федорчук та ін.); впровадження інтерактивних засобів навчання в організацію навчального процесу (Г. Бевз, О. Главник, О. Придатко, С. Сисоєва, А. Ренкас та ін.).

Мета статті – обґрунтувати використання тренінгових технологій у процесі професійної підготовки майбутнього соціального працівника.

Практична підготовка майбутніх соціальних працівників, які здатні творчо та вміло використовувати власні знання, уміння та навички в роботі з різними групами клієнтів, можлива за умови ефективного реалізації тренінгових технологій навчання. Тренінгові технології – це спеціальна форма організації навчальної діяльності, мета якої полягає у створенні комфортних, діалогових умов навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та спроможність; можливість здобути та проявити знання, вміння та навички.

Необхідність внесення інноваційних змін в професійну підготовку студентів обумовлена тим, що сьогодні від майбутніх керівників і працівників потрібні не тільки глибокі знання, а й уміння в швидкоплинній ситуації здобувати нові знання та використовувати їх для проектування власної діяльності і діяльності підлеглих. Все це диктує необхідність пошуку найбільш ефективних форм, методів і технологій навчання [2, с. 148–155].

Які б методи ми не застосовували при навчанні, важливо створити такі психологічні умови, в яких студент займав би активну позицію і в повній мірі міг би проявити себе як суб'єкт навчальної діяльності.

Навчання повинно бути спрямоване на формування професійної

компетентності, готовності доцільно та творчо застосовувати знання в різних життєвих ситуаціях. Важливим елементом сучасної професійної підготовки майбутнього соціального працівника є не тільки формування умінь і навичок, необхідних фахівцю з даної професії, озброєння знаннями по певній галузі, а й розвиток творчих здібностей, здатності до творчого мислення. Розумовий творчий процес повинен характеризуватися своєрідними факторами, серед яких особливе місце належить інтелектуальній інтуїції. Її слід розглядати як механізм вирішення завдань, які вимагають креативного підходу, якщо подібне завдання не може бути вирішено шляхом логічних висновків. Наукова інтуїція тісно пов'язана з творчим поданням. Розвиток творчого уявлення – це необхідний елемент формування творчих здібностей фахівців. Відповідно до таких умов виникає необхідність перетворення вузівської системи навчання на якісно нову, із застосуванням нових підходів, заснованих на міжособистісній взаємодії [3, с. 69–70].

У процесі розвитку творчих здібностей студентів необхідно уважно стежити за розумним співвідношенням розвитку логічного і творчого (інтуїтивного) підходів при вирішенні дослідницьких завдань. Спираючись тільки на логічне мислення неможливо сформувати фахівця здатного до творчого вирішення проблем. Інтуїцію, навички подолання інертності мислення слід формувати за допомогою системи спеціально створених методик. Формування творчого ставлення до засвоєння професійних знань, як керований процес, залежить від доцільно обраної технології, яка забезпечує розвиток знань, умінь і навичок, накопичення первісного творчого досвіду професійної діяльності. Такими є тренінгові технології [5, с. 5–10].

Соціальний досвід засвоюється не стільки готовими знаннями, скільки можливістю творчого навчання засобом пошуку інформації та її обробки з метою отримання нових знань, нової інформації. Таким чином, застосування тренінгових форм в навчально-виховному процесі забезпечить формування творчої особистості майбутнього фахівця соціальної сфери.

Головною метою тренінгових технологій навчання є підготовка майбутнього спеціаліста до життя в постійно мінливому світі. Сутність такого навчання полягає в орієнтації навчального процесу на потенційні можливості студента і їх реалізацію.

Специфіка роботи спеціаліста соціальної сфери полягає не лише в розробці нормативно-законодавчої бази, науково-методичних матеріалів і документообігу у сфері менеджменту, але і безпосередній роботі з різними категоріями населення. До того ж, в роботі з кожною із них потрібні спеціальні методики та технології, індивідуальний підхід і особливі навички використання знань з практики [7, с. 141–144].

Так, основна увага під час вивчення курсу «Практикум з соціальної роботи» направлена на практичну підготовку такого фахівця, який повинен знати: структуру процесу індивідуальної роботи з клієнтом; особливості індивідуальної роботи з клієнтом за різними моделями і підходами; методику проведення індивідуального інтерв'ю з клієнтом; цінності і принципи індивідуальної роботи з

клієнтом. Вміти: встановлювати та підтримувати контакт з клієнтом; вивчати особистість клієнта, його психічний стан; вислуховувати клієнта, вести бесіду; формулювати запит клієнта; аналізувати проблему (індивідуальний випадок) клієнта; виявляти ресурси клієнта, необхідні для подолання його проблем; надавати зворотний зв'язок клієнту; інтерпретувати інформацію, отриману від клієнта і надавати клієнту власну інтерпретацію; планувати роботу з клієнтом; надавати психологічну підтримку клієнту; долати конфліктні ситуації у взаємодії з клієнтом; контролювати власну поведінку в процесі взаємодії з клієнтом; аналізувати власний професійний досвід [4, с. 5–8].

Найважливішою умовою у підготовці працівників соціальної сфери є наявність певних вмінь, особистісних якостей, мотивації, життєвого досвіду. Підготовка соціальних працівників включає теоретичну частину, що охоплює основи наук, широкі сфери знання, загальні методики тощо, і практичну частину, що конкретизує різні аспекти підготовки, складові основи для практики, проведення стажувань, тренінгів, вирішення реальних проблем, діяльності в конкретних ситуаціях.

Якісна підготовка сучасного фахівця у будь-якій галузі знання не може бути обмежена засвоєнням тільки теоретичних знань. Необхідним компонентом професійної підготовки є формування практичних умінь і навиків. Тому в організації навчального процесу у вищій школі практичні заняття є важливим і необхідним етапом підготовки майбутнього спеціаліста до професійної діяльності.

Навчальний курс «Практикум з соціальної роботи» розрахований на студентів спеціальності «Соціальна робота», які обрали сферою своєї майбутньої професійної діяльності соціальну роботу в закладах та установах (агенціях), що надають безпосередню інформаційну, консультативну, психологічну, педагогічну та інші види допомоги різним категоріям клієнтів.

Метою практичної підготовки студентів під час викладання дисципліни є соціально-психологічна підготовка до безпосередньої індивідуальної взаємодії з клієнтом, формування вмінь і якостей, необхідних для соціальної роботи з клієнтом, закріплення їх теоретичних знань, а також накопичення практичних умінь і навиків, розвиток самостійності в ухваленні рішень, формування творчих здібностей, можливості працювати в колективі.

У процесі проходження курсу «Практикум з соціальної роботи» студенти беруть участь у тренінгу професійних якостей соціального працівника (виконуючи ситуаційні вправи, ділові та рольові ігри тощо), у проведенні повного циклу роботи з клієнтом (клієнтами), отримують досвід індивідуальної роботи з клієнтом (клієнтами), роботи із супервізором та групового обговорення проблем практичної роботи. Під час виконання навчальних завдань студенти взаємодіють із викладачем-супервізором [6, с. 5–8]. Таким чином, «Практикум з соціальної роботи» вносить певний вклад у вирішення проблеми впровадження активних методів навчання в процес підготовки соціальних працівників у вищій школі.

На практичних заняттях створюються умови для того, щоб студент мав можливість краще осмислити теоретичний матеріал, систематизувати і

структурувати отриману на лекціях інформацію, сформувати понятійний апарат, необхідний для осмислення основних соціально-психологічних проблем; навчитися пов'язувати теоретичний матеріал з соціально-психологічними явищами повсякденного життя, формувати навички психологічного аналізу соціальної реальності, розвивати вміння аналізу своїх соціально-психологічних характеристик й особливостей поведінки. Тому всі форми проведення занять відносяться до групи тренінгових методів навчання.

Наприклад, для перевірки теоретичних знань студентів та вміння перетворювати ці знання в практичну діяльність можна використати метод «мозкового штурму». Його мета полягає в генеруванні ідей (зібрання якомога більшої кількості ідей, навіть самих неймовірних), оцінка та аналіз цих ідей й використання ідей в конкретній ситуації. Основні принципи і правила цього методу – абсолютна заборона критики запропонованих учасниками ідей, рівноправність учасників, свобода асоціацій, заохочення.

Яким же важливим професійним знанням, вмінням та навиками можна навчити майбутніх соціальних працівників? По-перше, викладач може навчити студентів цілісному підходу до клієнта. Це означає, що студент повинен прагнути дізнатися якомога більше про клієнта та його середовище.

По-друге, викладач може допомогти студентам виробити важливі професійні вміння та навички, наприклад, комунікативні (здатність входити в контакт з клієнтом і підтримувати спілкування з ним), інструментальні (володіння усними і письмовими прийомами збору і фіксації інформації) і аналітичні (здатність виділяти головне, ставити проблему, висувати гіпотезу, збирати потрібну інформацію, розробляти план дій, реалізовувати його й оцінювати результати).

По-третє, викладач може сприяти формуванню у студента професійної самосвідомості шляхом визначення його ролі. Одночасно, виконуючи роль студента, він повинен за допомогою викладача приміряти на себе роль соціального працівника [1].

Формування даних умінь і навичок за допомогою тренінгових методів та форм роботи сприятиме підвищенню рівня адаптації випускників закладу вищої освіти до реальної соціальної практики при виконанні своїх безпосередніх професійних обов'язків.

Використання тренінгових технологій навчання при підготовці майбутніх соціальних працівників дозволяють активізувати навчальний процес, зробити його більш привабливим і цікавим для студентів, дають можливість застосовувати на практиці вміння та навички, стимулюють прояви самостійності, їхні творчі можливості.

Отже, тренінгові методи і форми навчання, які використовуються в процесі вузівської підготовки спеціалістів з соціальної роботи, дозволяють поєднати теоретичні знання з їх практичним застосуванням, підвищуючи таким чином мотивацію студентів і їх інтерес до навчальної діяльності. Тренінгові технології дозволяють більш якісно підготувати випускників університету до професійної діяльності, мотивують до працевлаштування за фахом.

Тренінгові технології в професійній підготовці майбутніх соціальних працівників, дають змогу активізувати роботу студентської групи; розвинути у студентів креативне мислення, вміння шукати нестандартні підходи, рішення щодо поставлених завдань, проблемних ситуацій; формувати уміння й навички, необхідні спеціалісту даної професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова І. М. Педагогічна інноватика: навч. посібник. Одеса: ТЕС, 2000. 148 с.
2. Вдовенко О. Використання інноваційних технологій у професійно-технічних навчальних закладах в процесі підготовки майбутнього кваліфікованого робітника. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2017. № 15. С. 148–155.
3. Лалак Н. В. Інтерактивна модель навчання студентів: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2017. № 1(27). Вип. 20. С. 69–70.
4. Практикум з соціальної роботи: навч.-метод. посіб. / уклад. О. М. Шевчук. Умань: ФОП Жовтий, 2016. 100 с.
5. Фелечко А. В. Стимулювальні та пізнавальні методи навчання. *Економіка в школах України*. 2011. № 5. С. 5–10.
6. Фесенко В., Хомула А. Інтерактивні методики – найкращий шлях до досягнення вершин професійної майстерності. *Вища школа*. 2009. № 12. С. 39–44.
7. Шевчук О. М. Використання тренінгових технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. *Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 6–7 жовтня 2016 р.)*. Умань: ФОП Жовтий, 2016. С. 141–144.

REFERENCES

1. Bohdanova, I. M. (2000). Pedagogical innovation. Odessa: TPP [in Ukrainian].
2. Vdovenko, O. (2017). Use of innovative technologies in vocational schools in the process of training the future skilled worker. *Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelya*, 15, 148–155 [in Ukrainian].
3. Lalak, N. V. (2017). An Interactive Model of Student Learning: Problems and Prospects. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu: Seriya: Pedagogika. Socialna robota*, 1(27), Issue 20, 69–70 [in Ukrainian].
4. Shevchuk, O. M. (Eds.). (2016). Workshop on Social Work. Uman: FOP Zhovtyj [in Ukrainian].
5. Felechko, A. V. (2011). Incentive and cognitive teaching methods. *Ekonomika v shkolax Ukrayiny*, 5, 5–10 [in Ukrainian].
6. Fesenko, V. (2009). Interactive methods – the best way to reach the tops of professional skill. *Vyshha shkola*, 12, 39–44 [in Ukrainian].
7. Shevchuk, O. M. (2016). Use of training technologies in the preparation of future social workers for professional activity. *Actual problems of social pedagogy and social work: proceedings of the Scientific and Practical Conference*. Uman: FOP Zhovtyj, 141–144 [in Ukrainian].